

TALL 81

Cant IX

L'enterro

Com als vells paladins en la batalla, quan l'ombra de la mort los amortalla del cristià penó sota el capçal, los solia sortir vestit de malla d'un àngel la figura celestial;	5
al rompre la batalla decesiva, arribar se vegé lo bisbe Oliba, d'algun dels monjos de Ripoll davant; l'enviat de l'Altíssim sempre arriba quan sos auxiliis més servei nos fan.	10
Ignorant l'art ferotge de la guerra, humil doblega sos genolls en terra, pel comte Guifre demanant socors, i quan aquest al Goliat aterra a Oliba diu: –Qui l'aterrà dels dos?	15
–Ni l'un ni l'altre –li respon lo savi abat, obrint al nom de Déu son llavi–: Déu és qui abaixa l'home i l'enalteix; qui aterra l'enemic no és pas lo glavi, sinó la fèrrea mà que el dirigeix.–	20
Aprés als moros presoners convida a seguir de Jesús la llei de vida, oferint-los una eina i dret d'empriu. A qui és ferit li cura la ferida i après –Ets lliure, oh mon germà! –li diu.	25
Uns quants guerrers, a un signe de sa crossa, rodegen de carreus la immensa fossa on jauen les despulles del gegant, aplanant-hi per llosa la més grossa pedra que troben en aquell voltant.	30

TALL 82

- No veient a Gentil, ai!, en l'enterro,
–On és mon fill? –lo comte Tallaferro
pregunta al de Cerdanya, germà seu,
entre els peons i cavallers de ferro
mirant encara si, sortós, lo veu. 35
- Gentil, lo meu nebot –Guifre contesta,
de vergonya acalant los ulls i testa–,
de Canigó s'haurà quedat pel cim.–
I li fa esment de tot lo de la festa,
li esbrina tots los fets, menos son crim. 40
- En lo cel sereníssim de la glòria
il·luminat pel sol de la victòria,
veu Tallaferro un núvol negrejar,
com en lo curs de la divina història
se veu l'ombra de Judes apuntar. 45
- No obstant, entre el temor i l'esperança,
amb sos germans vers Canigó se llança,
desitjós d'arribar a Sant Martí;
no el distrauen un punt de sa frisança
la volta blava ni el verdós camí; 50
- los aspres cims ni les humils comelles
on baixen a jugar les fontanelles
frisoses de tornar-se rierons,
ni els estanys que als pastors i a les estrelles
fan de mirall amb llur claríssim fons; 55
- la música dels astres i harmonia,
a qual suau remor dorm i somia
sota l'ala del cel la terra humil,
ni la fageda on la natura cria
aucells i flors, amor de maig i abril; 60
- ni del aucells les dolces canticelles,
ni dels turons les verdes tunicelles
que amb ses congestes embelleix la neu,
com lluentes i blanques llentiqüeles
de festívol vestit que els posa Déu. 65

TALL 83

Entre els dos comtes caminant Oliba
al front de la guerrera comitiva,
com davant la boirada hermós estel,
estrany pressentiment en ell s'aviva,
dintre son cor fent degotar-hi fel. 70

Al veure, mentrestant, que mai tornava,
al bell Gentil son escuder cercava,
guiat entre cingleres pels pastors;
estona havia que pel bosc rodava
quan sentí més amunt sospirs i plors. 75

La riera seguint de Comalada,
arriba a un gorg que aplega la suada
del front escardalenc de Tretzevents;
una congesta hi ha damunt gelada,
que mai vegeren fosa los vivents. 80

En gran amfiteatre la timbera
s'arqueja cap al cingle de Betera,
i, gola immensa del ferreny tità,
lo que és avui un gorg i ampla gelera
tal volta fou lo cràter d'un volcà. 85

La neu allí a l'hivern s'arremolina,
glaçant-se en l'escalada gegantina
d'aquell roquer fantàstic colisseu,
i avui al desglaçar-se sa ruïna,
l'absis apar de trosdejada seu. 90

TALL 84

Ploren de fil a fil totes les roques
i llança la gelera per cent boques
sinistres harmonies i espetecs;
dels penyalars, com d'esberlades soques,
se sent la cruixidera i los gemecs. 95

Allí amb ses fades Flordeneu plorosa
del seu amor lo fred cadavre posa,
per mausoleu donant-li el Canigó;
set braçades de neu tindrà per llosa,
la lluna cada nit per llantió. 100

Aixís que deixen lo cadavre en terra,
s'obira l'escuder dalt de la serra,
fent esglaiat lo signe de la creu;
lo mort al veure, foll d'amor s'hi aferra,
arrancant-lo, cruel, a Flordeneu. 105

La goja llança un crit i ab ses companyes
va a perdre's com boirina en ses muntanyes,
que responen amb l'eco a son dolor;
per qui plora, infeliç, en ses entranyes,
també les aspres serres tenen cor. 110

L'escuder amb sa càrrega estimada,
bosc a través per via encinglerada,
tot acorat davalla a Sant Martí,
i al posar-la en la gespa de la prada,
los dos comtes i Oliba són allí. 115

TALL 85

Com faig del Pirineu que el llamp aterra,
lo comte Tallaferro cau a terra;
lo cadavre que estreny li gela el pit;
son cos du vint ferides de la guerra,
mes aquesta arribà a son esperit. 120

De prompte se refà i, punyit per l'ira,
al seu voltant los ulls encesos gira:
–Qui ha mort mon fill? –criant amb veu de tro;
vers l'ermitori Guifre se retira,
mes confós i lleal respon-li: –Jo! 125

Com un llampec, de Tallaferro ardenta
l'espasa vola vers son cor lluenta,
mes ja, robant-lo a son cruel desig,
Oliba a l'assassí dóna una empenta,
posant la porta i a ell mateix enmig. 130

Per la sageta del dolor ferida
cerva, cau a ses plantes l'homicida,
son crim esgarrifós per confessar;
per ben perduda té, oh dolor!, sa vida,
mes, cristià, vol l'ànima salvar. 135

TALL 86

Com una maça en lo tió que estella,
cauen uns punys damunt la porta vella,
que amb cruixidera i gemegor respon;
al primer cop la fusta se clivella,
mes golfos i muntants de ferro són. 140

I cau i es deixa anar descarregada
sa mà, damunt la porta que es mig bada,
com sobre enclusa feixuguíssim mall,
i l'ermita ressona, com brandada
esquella als colps del tronador batall. 145

Damunt l'esberla que més fort gemega
amb tot son cos titànic se carrega,
blegadisses rompent i forrellat,
La porta amb terratrèmol s'esllenega
i el temple se desclou de bat a bat. 150

A profanar, sacríleg!, la capella
se rebat, en l'enuig que l'escabella,
cercant, febrós, lo pit de son germà;
quan un Ego te absolvo ve a sa orella
i l'espasa de foc cau de sa mà. 155

–Puix Déu m'ha perdonat, també perdona'm,
o bé la mort que jo he donada dóna'm
–de genolls a sos peus Guifre li diu–:
xafà'm o al corc mortífer abandona'm
que em rosega lo cor de viu en viu.– 160

TALL 87

Desarmat aquell monstre de la guerra,
amb Guifre cau de genollons en terra,
davant l'hermosa creu del Salvador,
i una abraçada aquells dos cors aferra,
nou miracle, Jesús, de vostre amor! 165

Oliba condolgut amb ells sospira,
amb més plors apagant lo foc de l'ira,
i amb més cendra l'ardor de l'esperit,
i unint-se les tres flames de la pira,
fan sola una oració tota la nit. 170

I la dolça oració d'una volada
puja al bon Déu, damunt sa ala inflamada,
tres esperits lligats per un amor;
aixís tres gotes de suau rosada
s'apleguen dins lo calze d'una flor. 175

Al primer raig de llum que la parpella
fereix del finestral de la capella,
diu missa el bisbe-monjo per Gentil;
s'il·luminen los cors amb llum novella,
com los altars amb la claror d'abril. 180

Al consumir lo sacrifici insigne,
de germanor indeslligable en signe,
una hòstia consagrada els ofereix,
pa dels àngels sagrat, a Déu condigne,
que als dos germans ditxosos migparteix. 185

TALL 88

- De Sant Galdric en la veïna altura
enfondeix l'ermità una sepultura,
humitejant la terra amb tristos plors.
Quan recorda a Gentil i sa hermosura:
–Que curta és –diu–, la vida de les flors!– 190
- Darrere la creu alta bizantina
lo dol per entre els arbres s'encamina;
sobre un baiard de llances ell va estès,
eix brot florit de gerda tarongina
per trepitjada bestial malmès. 195
- Lo cadavre segueix l'abat Oliba,
cap de dol de la trista comitiva,
vestit amb negra capa pluvial;
son desconhort, que cada punt s'aviva,
trenca sovint lo càntic funeral. 200
- Són monjos vells i cavallers de ferro
lo fúnebre seguici de l'enterro;
vora la font del Comte, fil a fil
tots ploren, mes ningú com Tallaferro,
que l'últim bes ací donà a Gentil. 205
- Aurons i lledoners també sospiren,
mort i esbrancat quan a sos peus obiren
lo més gallard llorer del lloredar,
quan veuen sos ulls blaus que ja no miren
i, tant que reien, ara fan plorar; 210
- quan veuen sec, sense color ni vida,
aquell cos que es gronxava, com florida
palmera al bes suau del ventijol,
de Besalú la bella flor marcida
quan s'obria tot just als raigs del sol. 215

TALL 89

Sospira als homes i arbres la campana,
com plora al germà mort una germana,
per qui cantava dolçament ahir,
al cenyir-se l'espasa ceretana
aqueix que com un tronc jau ara aquí. 220

Al pregon de l'afrau lo llop udola,
lo vent xiula entre els pins i torniola,
les gales trossejant del mes de maig,
amb son núvol més negre el cel s'endola
i ploren sos ulls blaus a raig, a raig. 225

La font del Comte raja gota a gota,
apar una encantada que sanglota,
amagada de l'heura en la verdor;
prou canta el rossinyol, mes cada nota
és un gemec que fa partir lo cor. 230

Com qui remou los ossos d'un ossari,
grossos penyals per còdols fent rodar-hi,
fuig pla avall la riera de Cadí.
Lo cel no sembla el cel, sembla un sudari,
si la terra un cadavre gegantí. 235

De llarg a llarg l'estenen en la fossa;
mes, abans d'enterrar sa testa rossa
que besades de goja han arrosat,
l'abat-bisbe mostrant-los-lo amb la crossa:
–Tot –exclama– en lo món és vanitat; 240

hermosura, plaers, somnis de glòria,
noms que ara aprèn per oblidar l'història,
les corones i ceptres, l'or i argent,
tot ho esborra una llosa mortuòria;
cap al no-res tot se n'ho porta el vent. 245

TALL 90

Mes no tot l'home en lo fossar s'esbulla;
de crisàlide hi deixa la despulla
quan s'enarbora al regne de la llum;
aixís dels llirijoncs que el vent esfulla
al cel s'enlaira el regalat perfum. 250

Allí a Gentil podrem reveure un dia;
mentres per ell lo calze(r) oferia,
en l'aire he vist passar son esperit,
mirant aquella sang que rentaria
son cor de terra pel dolor ferit.— 255

L'enterrador compleix amb son ofici;
pel pobre Tallafarro, quin suplici
veure colgat aquell amat tresor!;
com víctima menada al sacrifici,
està trist, capficat, esglaiador. 260

Lo comte Guifre, de genolls en terra,
al mig colgat minyó encara s'aferra,
demanant-li perdó del seu pecat.
Los altres cavallers al que s'enterra
miren, quiscú en sa llança repenjat. 265

Per fer-los comportívola la pena
sols Oliba té l'ànima serena,
sovint los fa aixecar los ulls al cel,
al port feliç de l'ànima que pena,
on la flor no té espina ni el cor fel. 270

—Jo amb ell me quedaré en esta muntanya
—resolt exclama el comte de Cerdanya—;
si el llit és dur no hi ha de jaure sol.
Ja és de la seva ma ànima companya,
des d'avui dormirà en son mauseol. 275

Mon fill Ramon ja menarà ma herència;
per acabar ma vida en penitència
jo ací mateix vull fer un monestir;
puix no he sabut del viure la ciència,
deixau-me aprendre ací la de morir.— 280

Oliba li respon:—Si un asceteri
en esta aubaga ombrívola ha d'haver-hi,
traieu l'empelt de l'arbre de Cuixà,
que, com la nit d'estrelles l'hemisferi
sembla, de sants la terra ensementà. 285

Si la sé cabdellar en la memòria,
vos contaré sa oblidadissa història,
vos mostraré d'eix arbre les arrels
que amb llàgrimes plantat i sense glòria,
pujà un esplet de santetat als cels.

TALL 91

EIXALADA

En Aquisgran Carles lo Many un dia estant, sol de l'història en lo migdia de sa glòria, en trono d'or,	295
de ducs i prínceps amb la flor de tots los pobles, doblant humils ses testes nobles, cinc monjos vells amb pobres hàbits i burells se presentaren	300
i amb greus sospirs aixís parlaren: «Rei adorat que per estendre son regnat Déu al món dóna,	305
més que pel ceptre i la corona gran per lo cor, oïu, si us plau, nostre clamor. En Eixalada,	310
vora el camí de Llívia a Prada, monjos ahir teníem temple i monestir, horta florida, vells pergamins que el cor no oblida, llibres de cor	315
que recaptàvem més que l'or, altars de marbre, claustres d'estil feixuc i barbre on cisell tosc les feristeles d'aquell bosc gravat havia;	320
teníem ampla conreria on lo pobret era guardat de fam i fred. Mes, gran desastre!,	325
de tot això no en queda rastre; en un moment la revinguda d'un torrent ho ha esborrat i és com si mai hagués estat!	330

TALL 92

»En la solana que presideix la Tor cerdana, massa a plaer d'Enveig vivia el cavaller.	335
Sa pobra esposa, de son distret amor gelosa, pregava a Déu que li tornàs lo marit seu, massa amorós	340
de l'encantada de Lanós, d'ençà que un dia, com lliri d'aigua que s'obria, dintre l'estany ell l'obirà prenent un bany.	345
Caigué en sos braços i oblidà prompte, d'aquells llaços en la presó, sos fills, sa esposa i sa maisó.	350
Com fil de plata que lliga al pla la serra ingrata de Puigpedrós, lo riu la Tet, des de Lanós, tot fent joguines, a besar baixa les ruïnes del monestir.	355
Lo cavaller fins al Capcir segueix a estones del riu febrós les clares ones, caçant, cruel, lo collverd d'or, d'ales de cel, bec groc i negre, que a l'aixecar lo vol alegre, més que un aucell alapintat, sembla un joiell de pedres fines	360
fet per les sílfides i ondines. Nostre prior trobà'l un dia amb son amor, i amb veu amiga li parlà aixís: "Cal que us ho diga, no ho podeu fer de rebutjar vostra muller per una fada!"	365
Quan ho sentí sa enamorada, picà de peus, de l'Orient per tots los déus jurant finir	370
	375

amb monagals i monestir
d'una petjada
xafant lo niu i la niuada.

380

TALL 93

»Davant Planès en l'ampla conca de Barrés un llac hi havia de l'astre rei mirall de dia, mirall florit de les estrelles a la nit i de la lluna. Prou se'n recorda la Llacuna, poble gentil, que en una roca seia humil, del llac a vora, com adormida pescadora que l'endemà sens peix ni aigua es trobarà. La goja, encesa, diu: "De l'aiguat vull ser jo presa, o aquesta nit tindran l'estany per cobrellit claustre i capelles, i el rusc, la mel i les abelles, al despertar, rodolaran cap a la mar." Diu, i lo guia, a la darrera llum del dia, fins a la vall a on la Tet, com un cavall en sa carrera, de rocs s'atura en la barrera que hi posà Déu quan aixecava el Pirineu. De sa cadena l'aigua, mil anys, gratà l'arena; gratant, gratant los forts anells anà afluixant i d'eixa serra ne resta sols un mur de terra. En son crestell lo cavaller clava un magall que els rocs arranca; a cada colp la fèrrea tanca se va aprimant. Molts cops aterren un gegant. En la resclosa s'obre una font impetuosa, que es torna riu, riu que, més gros i més altiu, se torna mar, que camps i pobles va a abrigar.	385 390 395 400 405 410 415 420 425
---	---

TALL 94

»Per Eixalada la nit darrera és arribada!	430
Al monestir nos acabàvem d'adormir, quan l'espetic nos desvetllava a tots en sec.	
Del llit saltam i a mig vestir al cor baixam.	435
És la capella, com ull al cloure sa parpella, niu de foscor.	
Per fer-nos créixer més l'horror, a la llum vaga de la humil llàntia que s'apaga, l'ombra d'Otger veiem sortir de son carner signant la porta,	440
que obre amb un colp de maça forta.	445
Cinc solament, cinc la seguim fora el convent a corre-cuita, esfereïts prenent la fuita muntanya amunt.	450
»A l'esvanir-se'ns lo difunt, miram enrere: lo monestir, ai!, ja no hi era, gran devessall se l'emportava rost avall a tomballons, monjos, capella, torreons, altars i marbres, ramats, conreus, columnes i arbres.	455
Sols s'oi un crit en les entranyes de la nit amb la tronada que, d'encontrada en encontrada tot rodolant,	460
sembrà la mort més que l'espant i l'agonia.	465

TALL 95

»Adéu, ma dolça companyia de paradís, llibres, companys, celda feliç, altar dolcíssim, mística celda de l'Altíssim! Dolç monestir, qui hagués pogut amb tu morir en aquella hora, sols per no veure de l'aurora la llum tornar de tots los nostres al fossar!	470
»Amb llurs cogulles allí trobarem ses despulles, en mal barreig amb lo cadavre del d'Enveig, que en sa vil feina quedà clavat amb la seva eina.	475
Seguint la Tet, dintre la vall de Codalet que el cor enyora, com pedra fina que en sa vora deixa la mar, l'imatge anàrem a trobar de sant Miquel, com una estrella en nostre cel ennuolat.	480
Ella, sols ella s'ha salvat en lo diluvi!	485
Vós que d'Erín fins al Vesuvi regiu lo món, un monestir feu-nos a on de nit i dia fem a l'Arcàngel companyia.»	490
	495
	500

TALL 96

L'emperador,
mentres eixuga lo seu plor,
aixís contesta:
«Sirvents de Déu, de gran tempesta
sa mà vos trau, 505
a l'enfonsar-se vostra nau.
Claustre i capella
demà tindreu en la planella
d'envers Cuixà,
ja que, aturant-s'hi, la trià 510
per son estatge
la d'Eixalada hermosa imatge
de sant Miquel.
Ell encamine des del cel
la meva armada 515
com un aucell sa novellada.»
Lo monestir
no trigà a nàixer i a florir,
com olivera
del riu Litron en la ribera. 520
Cel de Cuixà,
de quanta estrella t'enjoia
l'abat Garí,
amb Pere Orsèolo, Marí
lo gran asceta 525
i Romualdo anacoreta?
Lo Rosselló
no ha vist més gran constel·lació
d'astres de glòria
en lo migdia de sa història. 530
Amb eix planter
que umplí de sants lo món sencer,
vostre asceteri
si plantau vós, com lo salteri
d'eixes afracas 535
les umplirà d'himnes suaus.
—Que prompte, prompte
se faça, doncs —respon lo comte—.
Perquè mon vot
sia en sufragi del nebot, 540
prop de la seva
jo cavaré la fossa meva,
com un esclau
que de son amo als peus s'ajau.—

Cant IX. L'enterro dins *Canigó*

Volum segon de "Totes les Obres" de Jacint Verdaguer: "Poemes llargs .Teatre", a cura de Joaquim Molas i d'Isidor Cònsul, Barcelona: Proa, 2003.

Reproducció autoritzada per Grup 62.